

УДК 343.431+343.6

Колосков Валерій Васильович –
професор кафедри спеціальних дисци-
плін факультету ОРД та права Націона-
льної академії Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент

Торгівля органами людини: взаємозв'язок з торгівлею людьми, дефініція “торгівля органами людини”

У статті розкрито низку проблемних питань щодо торгівлі людьми, її історичний та правовий аспекти, проведено короткий аналіз досліджень науковців у цій сфері. Показано взаємозв'язок торгівлі людьми та людськими органами, дано визначення “торгівля органами людини”.

Ключові слова: торгівля людьми, торгівля органами людини, права людини, трансплантація органів, незаконне вилучення органів людини.

Торгівля людьми, в тому числі й людськими органами, є однією із важливих проблем сьогодення багатьох країн, правоохоронних органів, громадських організацій (у тому числі й міжнародних), котру потрібно вирішувати на законодавчому та міждержавному рівнях.

На сьогодні міжнародним співтовариством укладені десятки угод щодо протидії торгівлі людьми. Багато країн у своїх законодавствах передбачили кримінальну відповідальність за цей злочин. Між тим, темпи торгівлі не лише не вщухають, а навпаки, зростають. За інформацією ООН, останніми роками торгівля людьми набирає особливо широкого розмаху. Кожен рік у світі біля 4 млн людей стають жертвами цього злочину [1]. Тільки в період 1991–1998 рр. 500 тис. українських жінок було вивезено на Захід [2, с. 7]. За останні 18 років жертвами торгівлі людьми стали 100 тис. українців. Причому йдеться не лише про жінок, з яких роблять повій, а й про чоловіків, котрих використовують для трудової експлуатації.

Немає єдиної, консолідованої статистичної бази даних про кількість жертв торгівлі людьми. Такі статистичні дані повинні були б бути

в Департаменті МВС України із боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Однак, правоохоронні органи мають, як правило, тільки офіційні дані про кількість потерпілих, яких вони реєструють у ході розслідування злочинів. Але ці дані не включають випадків того, що не всі злочини були задокументовані. Міжнародна організація міграції (МОМ) та постачальники соціальних послуг ведуть окрему статистику щодо осіб, яким вони надають допомогу та які не завжди обліковані статистикою МВС.

Серед актуальних проблем сучасних форм порушення прав людини вагоме місце посідає проблема торгівлі людьми, яка має довге історичне та етнопонаціональне коріння. Відношення до цього явища з боку суспільства не завжди було однаковим. Із самого початку свого зародження торгівля людьми підтримувалася суспільством, нею займалися не лише прості громадяни, але й окремі правителі. Але з розвитком свідомості, моральних засад людська спільнота зрозуміла принизливість і ганебність цього явища. На початку XVIII століття міжнародне співтовариство почало робити перші, досить неспівмірні кроки щодо викорінювання торгівлі людьми.

Так, наприклад, у російськомовному перекладі Старого Завіту Біблії (Книга “Вихід”, 21:16) сказано: “Кто украдет человека (из сынов Израилевых) и (поработив его) продаст его, или найдется он в руках у него, то должно предать его смерти” [3]. Тобто, викрадати і продавати, згідно з цим авторитетним джерелом, заборонялось тільки синів Ізраїлевих (вільних громадян Ізраїлю). Наведений приклад, так само як і вся історія держави та права Стародавнього світу і Середніх віків, свідчить про те, що боротись із торгівлею людьми (викраденням та продажем у рабство вільної людини) суспільство почало набагато раніше, ніж із самим рабством [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 149 КК України (станом на 11 січня 2006 р.) торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини – це продаж, інша оплатна передача людини, а так само здійснення стосовно неї будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі (особам) з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) у комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатації її праці [5]. 12 січня 2006 року до ст. 149 внесено суттєві зміни [6]. Відповідно до внесених змін ч. 1 даної статті викладена в наступній редакції: торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені

з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. У примітці зазначається: “Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо” [6].

Щорічно тисячі жінок, дітей і чоловіків стають жертвами торгівлі з метою сексуальної експлуатації, або для інших цілей, у своїх країнах чи за кордоном. Цей феномен набув уже таких обсягів, що можна говорити про існування нової форми рабства. Одна з авторів дослідження, віце-президент Міжнародного правозахисного центру “Ла-Страда – Україна” Інна Шваб говорить, що работоргівля українцями наразі не йде на спад: “Багато є жахливих історій, коли людей перевозять під дахами поїздів, завернутих у скловату для того, щоб їх не можна було просканувати, перевозять за межі України. Або коли неповнолітнім дівчаткам, 15-річним, роблять паспорти 18-річних жінок і відправляють танцювати в Сирію, Арабські Емірати” [7].

Головною метою діяльності Ради Європи є дотримання та захист прав людини. Серед 46 держав-членів цієї організації є країни, з яких походять, через які перевозяться та в які продаються жертви торгівлі. Відтак, Рада Європи має можливість переконатись, що держави-члени вживають заходів для подолання цього феномену, приділяючи особливу увагу захисту прав жертв торгівлі.

У 2003 р. Міністерством внутрішніх справ України у співпраці зі Шведським агентством міжнародного розвитку та співробітництва і Міжнародною організацією з міграції були видані “Найкращі зразки міжнародної практики боротьби з торгівлею людьми. Методичні рекомендації для співробітників правоохоронних органів України з питань виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов’язаних з торгівлею людьми” [8, 9].

В. М. Куц та А. М. Орлеан у своїй праці зазначають, що під торгівлею розуміють: работоргівлю; продаж, що призводить до здійснення відносно людини інститутів та звичаїв, тотожних з рабством, таких як боргова кабала, сімейне рабство тощо; вивезення та продаж жінки за кордоном або у своїй країні для використання в проституції чи в порнобізнесі; продаж дитини для незаконного усиновлення; використання ембріону чи плоду людини з корисною метою (фактично продаж ембріону чи плоду); продаж людини з метою незаконного вилучення її органів [4].

Якщо торгівля людьми – це продаж людей та їх використання злочинними елементами з метою одержання прибутку, то, як зазначалось раніше, торгівля людськими органами ще більш підступний, витонченіший злочин.

Частина 3 статті 149 Кримінального кодексу України містить вказівку на вчинення дій за особливо обтяжуючих обставин: вчинення щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства [6]. Якщо виїзд за кордон дитини передбачав її повернення (при лікуванні, навчанні тощо) і вона не повернулася внаслідок запланованого до від'їзду її продажу чи вчинення відносно неї іншої незаконної угоди, то дії винної особи підлягають кваліфікації за ч. 3 ст. 149 КК України за означеною обтяжуючою обставиною.

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини, вчинені з метою вилучення в потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства виступає альтернативою віддаленій (кінцевій) меті, вказаній у ч. 1 ст. 149 КК України, тому її встановлення достатньо для кваліфікації дій винної особи за ч. 3. Установлення цієї мети передбачає намагання без згоди потерпілого здійснити хірургічне втручання в його організм, пов'язане з пересадкою його органів чи тканин іншій людині.

Відповідно до ст. 12 Закону України “Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини” [10], живим донором може бути лише повнолітня дієздатна особа. В нього може бути взятий як гомотрансплантат лише один із парних органів або частина органа чи іншого анатомічного матеріалу (гомотрансплантати – анатомічні матеріали людини, призначені для трансплантації). Це питання вирішується на підставі висновку консиліуму лікарів після його всебічного обстеження та за умови, що завдана здоров'ю донора шкода буде меншою, ніж небезпека для життя, що загрожує реципієнту. Взяття гомотрансплантата (за винятком анатомічних матеріалів, здатних до регенерації) у живого донора допускається у випадках, коли реципієнт і донор перебувають у шлюбі або є близькими родичами (батько, мати, син, дочка, дід, баба, онук, онука, брат, сестра, дядько, тітка, племінник, племінниця).

Не допускається взяття гомотрансплантатів у живих осіб, які: утримуються в місцях відбування покарань; страждають на тяжкі психічні розлади; мають захворювання, що можуть передатися реципієнту

або зашкодити його здоров'ю; надали раніше орган або частину органа для трансплантації.

У живого донора може бути взято гомотрансплантат лише за наявності його письмової заяви про це, підписаної свідомо і без примушування після надання йому лікуючим лікарем об'єктивної інформації про можливі ускладнення для його здоров'я, а також про його права у зв'язку з виконанням донорської функції. В заяві донор повинен вказати про свою згоду на взяття в нього гомотрансплантата та про свою поінформованість щодо можливих наслідків. Підпис донора на заяві засвідчується в установленому законодавством порядку, а заява додається до його медичної документації. Статтею 18 цього Закону України укладання угод, що передбачають купівлю-продаж органів або інших анатомічних матеріалів людини, за винятком кісткового мозку, забороняється.

Незважаючи на те, що проблема торгівлі людськими органами порушується в міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актах, громадськими організаціями, зарубіжними та українськими науковцями, ми не знайшли дефініції, котра б розкрила суть і зміст цього виду злочину.

Підсумовуючи викладене вище, пропонуємо таке визначення: торгівля людськими органами – це неузгоджені на законодавчому рівні (у тому числі й міжнародному) дії по видаленню органів людини, незалежно від бажання особи, в якій їх вилучають, з метою подальшої трансплантації. Такою торгівлею вважається й вилучення органів у померлих людей та подальший продаж людських органів з метою отримання прибутків від реципієнтів (реципієнт – особа, для лікування якої застосовується трансплантація).

Список використаних джерел

1. Підгородинський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Вадим Миколайович Підгородинський ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2005. – 219 с.
2. Казначеев Д. Г. Правові й організаційні основи попередження та розкриття оперативними підрозділами ОВС торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 21.07.04 / Д. Г. Казначеев. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с.
3. Библия: Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета: юбилейное издание, посвященное тысячелетию Крещения Руси. – М. : Издание Московской Патриархии, 1988. – 1376 с.
4. Куц В. М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми : наук.-практ. посіб. / В. М. Куц, А. М. Орлеан ; [за ред. Г. П. Середи]. – К. : Варта, 2007. – 168 с.
5. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; [за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – Х. : ТОВ "Одіссей", 2004. – 1152 с.

6. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 20 листоп. 2011 р. : (відповідає офіц. текстові). – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 188 с.

7. Лігостова О. Дослідження про торгівлю людьми в Україні [Електронний ресурс] / О. Лігостова. – Режим доступу :

<http://www.voanews.com/ukrainian/arehive/2005-06/2005-06-01voa.cfm>.

8. Холмс П. Найкращі зразки міжнародної практики боротьби з торгівлею людьми: методичні рекомендації для співробітників правоохоронних органів України з питань виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / П. Холмс. – К. : МОМ, 2003. – 210 с.

9. Холмс П. Протидія торгівлі органами людини / П. Холмс. – К. : МОМ, 2007. – 71 с.

10. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 1007-XIV / Відомості Верховної Ради. – 2007. – № 33. – Ст. 440.

11. Гаврилюк В. І. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України в напрямку протидії торгівлі людьми / В. І. Гаврилюк, В. І. Дубина, М. П. Данилюк. – К. : Цифра, 2007. – 171 с.

В статье раскрыто ряд проблемных вопросов, связанных с торговлей людьми, ее историческим и правовым аспектами, сделан краткий анализ достижений ученых в этой сфере. Показана взаимосвязь торговли людьми и человеческими органами, дано определение “торговля органами человека”.

The article reveals the problem of human trafficking, its historical and legal aspects, short investigation of scientists in this branch. The connection between human trafficking and human organs trafficking is discussed, the definition of the term “human organs trafficking” is given.

Стаття надійшла до редакції журналу 14 грудня 2011 року.